

Toplumsal Cinsiyet, İletişim ve Sosyal Etki: Gelişimsel Bir Bakış Açısı*

- Özet Çeviri -

Özlem D. Gümüş

Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü
ozlemdir@yahoo.com

Bu çalışmada, iletişim ve sosyal etki konuları çerçevesinde gelişimsel dönemlere göre cinsiyet farklılıkları incelenecektir. İletişimdeki cinsiyet farklılıklarının nasıl bir dil yarattığı ve iletişimin cinsiyet kalıp yargılarının oluşumuna nasıl etkide bulunduğunu değerlendiren literatür bulunmakla birlikte, burada ağırlıklı olarak sosyal etki anlamında cinsiyet farklılıklarına nelerin katkıda bulunduğu tartışılacaktır. İletişim ve etki için yapılan diğer kuramsal açıklamalara da yer verilecektir.

Yetişkin ve çocuklarda uygulanan bu bölümde sunulacak olan "hayat boyu" yaklaşımının birçok avantajı vardır. İlk olarak bu yöntemle iletişim ve sosyal etkideki hayat boyu cinsiyet farklılaşma kalıplarının yaygınlığı ve tutarlılığını gösterebiliriz. İkinci olarak bu kuramsal açıklamalarda hem çocuğun davranışındaki hem de yetişkinlikteki cinsiyet farklılıklarını içermektedir. Sonuç olarak, bu kuramların etkinliğini bütünsel ve ilişkisel olarak değerlendirebilir ve literatürdeki boşlukları yakalayabiliriz.

İletişim, Etkileşim ve Sosyal Etkideki Cinsiyet Farklılıkları

İletişimdeki Cinsiyet Farklılıkları

Erkekler ve kadınlar iletişim stilleri açısından nasıl farklılaşırlar? Cinsiyet farklılıkları hakkındaki çalışmalar çok karışık sonuçlar verse de rekabet, girişkenlik ve otorite erkeklerle; işbirliği, kabullenicilik ve sıcaklık da kadınlarla ilişkilendirilir.

Okul öncesinde kız ve erkeğin dil gelişimleri farklılaşmaya başlamıştır. Erkekler rekabet etmek, arkadaşlarını kontrol etmek ve üstteki tek adam oyununu (one-upmanship games) oynamak için iletişime geçer; kızlar ise daha çok aynı cinsiyetten arkadaşlarıyla etkileşime girerler ve daha çok ilişki kurmak ve bunu devam ettirmek, diğerlerinin duygularını fark etmek ve arkadaşları arasındaki farklılıkları eritmek için konuşurlar. Okul öncesi çağda erkekler daha fazla konuşur ve daha fazla direktif verirler. Ayrıca, kızlar erkeklerden daha fazla yardım isterler ve eğer diğer insanlar kızlardan yardım istediklerirse kızlar daha fazla yatıştırıcı konuşmalar yaparlar; karmaşaları çözerlerken erkeklerden daha fazla tedbirlidirler, 'değil mi?' gibi ek soruları ve 'haydi' gibi ünlemleri daha sık kullanırlar (Thompson, 1999). Bu tarz ifadeler karşısındakine karşı duyarlılığı ve aralarındaki statü farkını en aza indirmeye yönelik olarak kullanılır.

Karşılıklı konuşmalardaki cinsiyet farkı tartışma durumlarını da kapsıyor mu? Bu durumlarda, hem erkek hem de kızlar daha emredencesine ve daha baskın olmak istercesine konuşurlar ki, bu durumda cinsiyet farkı azalır. Ancak tartışmayı çözüme kavuştururken kızlar daha farklı iletişime geçerler.

Afrikalı Amerikan işçi sınıfı üzerinde yapılan çalışmada kızların tartışma durumlarında daha çok bağlantıları korumaya yönelik iletişim kurdukları saptanmıştır. Kızlar direkt çatışmaya girmektense başka kızlarla koalisyon kurar; erkekler ise çatışmaya girer, ha-

karet eder ve karşı tarafa saldırırlar. Afrikalı Amerikanlar arasındaki cinsiyet farkı Beyaz Amerikalılardan daha azdır.

Bu farklar yetişkinlerde de görülür. Kadınların iletişimleri daha fazla eşitlik prensibine dayalıdır ve ilişkileri devam ettirmeye yöneliktir. Evliliklerde kadın etkileşim kurmak için daha fazla emek sarf eder ve eşinin ilgi ve isteklerine daha duyarlıdır. Örneğin, kadınlar herkese çekici gelen konularda konuşmayı tercih ederler. Üniversite öğrencileri ve evli çiftlerde yapılan çalışmalarda, kadınların başını sallama ve sözel pekiştireç kullanma yöntemleriyle diğerlerini daha fazla konuşmaya teşvik ettikleri, erkeklerin ise diğerlerinin iletişimsel katkılarını gözardı ettikleri bulunmuştur.

Erkeklerin konuşmaları, hem diğerlerine karşı daha az duyarlı hem de daha fazla statü vurgulu konuşmalardır. Erkekler, yapılandırılmış iş odaklı toplantılar ve daha az yapılandırılmış sınıflar ve fakülte toplantıları gibi toplantılarda ve resmi olmayan karşılıklı konuşmaya dayalı toplantılarda, kadınlardan daha fazla konuşurlar. Sözüünü kesme davranışındaki bulgular henüz netlik kazanmamıştır.

Üniversite öğrencileri arasında, fakülte üyelerinde, terapi sırasındaki çiftlerin iletişimi sırasında ve erkek hasta ve kadın doktor arasında ve benzeri durumlarda erkekler kadınların sözüünü daha fazla kesme eğilimindedir. Bu konuyla ilgili çalışmalar henüz tam olarak söz kesme yöntemleri arasındaki farklılıkları ortaya çıkaramadığı için tutarlı sonuçlar verememektedir. Örneğin, bazı çalışmalara göre konuşma sırasındaki karşı tarafı daha fazla cesaretlendirmek için söylenen sözel pekiştireçler bile söz kesme olarak kodlanmalıdır.

Diş hekimleri ve hastalarıyla yapılan bir çalışmada kadın dişhekimlerin daha arkadaşça davrandıkları, erkeklerin ise

daha resmi davrandıkları bulunmuştur (Gorter ve Freeman, 2005).

Konuşma sırasında, yatıştırma ve kesin ifadeler kullanmama anlamında da cinsiyet farkı bulunmuştur. Kesin ifadelerin kullanılmadığı konuşmalara 'biraz, belki ve bir parça' gibi kaçınma ifadelerinin kullanıldığı, 'Ben uzman değilim.' ve 'Yanlış düşünüyor olabilirim' gibi uzmanlığı inkar edici ifadelerin kullanıldığı, ve 'Kadınlar erkeklerden farklı konuşuyorlar, değil mi?' gibi tereddüt bildiren ek soruların kullanıldığı konuşmaları örnek olarak verebiliriz. Bu tarz yatıştırıcı ifadeler kesinsizlik ifade etse de, aynı zamanda diğerlerini de konuşmaya dahil etmeyi ve dolaylı bir etkide bulunmayı içerir. Yüksek düzeyde yatıştırıcı ifadelerin kullanılması yetersizliği ve kendinden emin olamamayı ifade ederken, normal düzeydeki kullanımı hoş olarak algılanır. Bu ifadeleri daha çok kadınlar kullanır. Bazı çalışmalar kaçınma ifadeleri ve ek sorularda bir cinsiyet farkı bulamamaları da bazıları kaçınma ifadelerini erkeklerin daha fazla kullandığını bulmuşlardır. Fakat genel olarak kadınlar daha fazla 'yatıştırıcı' ları kullanmak eğilimine sahiptir.

Sözsüz iletişim konusunda da kadınların "diğerleri"ne yönelimini ve erkeğin ise daha fazla güç ve otoriteye yönelimini görmek mümkündür. Sözsüz olarak kadınlar daha sıcak bir etki uyandırır. Görsel baskınlık anlamındaki cinsiyet farkına göre, güçlü olan konuşurken daha fazla göz kontağı kurar, dinlerken ise daha az göz kontağı kurar. Erkeklerin görsel baskınlığı daha yüksektir.

Kişilerin toplumsal cinsiyetlerinin yanında biyolojik cinsiyetleri de çok farklılık oluşturur. Okul öncesi çağda hemcinsler daha fazla etkileşirler. Karışık cinsiyettekilerin oluşturduğu gruplarda bir takım değişiklikler bulunur. Örneğin,

kızların bulunduğu gruplarda erkekler daha işbirlikçi konuşmalar yaparlar. Kızların çoğunlukta olduğu gruplarda da kızlar daha fazla çatışmaya açık olur; azınlıkta oldukları ve sadece kızların olduğu grupta oldukları durumlarda, kızlar yine işbirlikçi iletişime geri dönerler.

Gülme davranışındaki cinsiyet farkı hemcins gruplarda daha fazladır. Buna göre hem kadın hem erkekler kadınlara karşı daha fazla gülerler. Kadınların ve erkeklerin ses özellikleriyle alakalı televizyon kullanılarak yapılan çalışmada daha sıcak ses tonlarının kadınlara ait olduğu bulunmuştur. Ayrıca hem kadın hem erkekler kadınlara karşı daha sıcak bir ses tonuyla konuşurlar.

Yatıştırma ve baskın iletişimdeki cinsiyet farklılıklarıyla ilgili çalışmalarda birtakım etkiler bulunmuştur. Yatıştırıcı konuşma kadın-erkek arasında daha fazladır, yatıştıran taraf kadındır. İş ortamlarında ve 60-80 yaş arasında bulunanlarla yapılan çalışmalarda erkekler diğer erkeklerle karşı daha yatıştırıcıken, kadınlara karşı değıllerdir. Görsel baskınlığı araştıran çalışmalarda kullanılan değışkenlerin etkileşimine göre, hem erkek hem kadınlar, erkeklerle karşı görsel baskınlığı daha az kullanırken, kadınlara karşı bu baskınlık hem kadın hem de erkeler tarafından daha çok kullanılır. Ayrıca, hem erkek hem kadınlar, kadınlarla konuşurken daha fazla yatıştırıcı ve daha az kesin konuşur ve daha fazla sözsüz baskınlık kurmaya çalışırlar.

Karşılıklı cinslerin iletişimde her bir cinsiyetin farklı bir gündemi olabilir; örneğin erkekler baskınlık ve girişkenliği daha ön planda tutarken, kadınlar sıcaklık ve işbirliğini daha fazla önemserler. Gerçekte bu iletişimde iki ayrı boyuttur. Tabii ki, her iki cinsiyet her iki boyuta ilişkin stilleri kullanma potansiyeline sahiptir. Bu davranışların ne derecede

harmanlanacağı ortama göre değışir. Dahası, bu seçimler gayet pragmatik olup kişiler üzerinde daha fazla etki yapabilecek olan seçilebilir. Karışık cinsiyet etkileşimlerinde önemli olan gücün kimde olduğunun anlaşılması olduğu için her iki cinsiyet de davranışlarını bu bilgiye göre şekillendirir.

İlişkidekilerin görece güç ilişkisi birçok araştırmada çalışılmıştır. Okul öncesi çağdaki Çinli kızların oynadıkları oyunlardaki ev işleriyle ilgili meselelerde çok emredici ve kavgacı oldukları bulunmuştur. Bu bağlamda kızlar erkeklerle karşı hoşgörü göstermezken erkekler kızların fikirlerine daha fazla uyma davranışı gösterirler. Kyratzis ve Guo, Çin kültüründe evle ilgili işlerin çok değıerli olduğunu ve bu alanda kadınların çok baskın ve güçlü rol oynadıklarını belirtmişlerdir.

Güç yetişkin iletişimini çok etkiler. Güçlü insanların her zaman daha fazla söz kestikleri tespit edilmiştir. Aileler çocukları, baskın olan eş değıerini ve yüksek pozisyondaki fakülte üyesi değıerinin sözünü hep keser. Bir örgüt ortamında yapılan çalışmada lider pozisyonuna getirilmiş bir kişinin cinsiyet farkına bakılmaksızın daha kesin ve net konuştuğu gözlemlenmiştir. Mahkemedeki konuşmaların incelenmesiyle de yüksek pozisyondaki ve iyi eğitim almış kadın ve erkeklerin daha kesin konuştukları, daha az kaçınmacı konuştukları ve daha az ek soru sordukları bulunmuştur. Cinsiyetten bağımsız işlerde erkekler daha fazla görsel baskınlık kurarlarken bu durum kişilerin kendi cinslerine uygun olan işlerde tersine döner. Mesela erkeğe uygun bir işte çalışan kadına özel bir eğitim vererseniz aradaki baskınlık farkı azalır. Kadın ve erkek liderlerin konuşma tarzıyla ilgili yapılan araştırmada daha fazla otorite sahibi olmak daha fazla "doğrudan dil"i kullanmayı gerekli kılar. Ancak konuşmalardaki cinsiyet farkı yine

ortadan kalkmaz. Örneğin, kadın liderlerin meşru bir otoritesi olduğunda, astı durumunda olanlara karşı erkeklere göre daha az doğrudan konuşurlar.

Grup Etkileşimlerindeki Cinsiyet Farklılıkları

Sözlü ve sözsüz iletişimle ilgili yapılan araştırmalar, genellikle kadın ve erkeklerin iletişim tarzları üzerine odaklanır. Bir kişi, örneğin, bir arkadaşını hem doğrudan hem de dolaylı olarak öğle yemeğine davet edebilir. Diğer yandan, grup etkileşimi sırasında yapılan çalışma, konuşmacının araçsal mı yoksa duyguları ifade edicimi olduğu konusunda o kişinin konuşmasının içeriği ve anlamını araştırır. Öğle yemeğinde buluşma daveti konuşmacının tarzından bağımsız olarak sadece bir iş davranışı (task behavior) olarak da kullanılmış olabilir.

Etkileşimdeki cinsiyet farklılığını araştıran birçok çalışmada işin katkısının oranı, işe ilişkin sorular ve iletişimdeki her bir kişinin olumlu sosyal davranışları ve olumsuz sosyal davranışlarının etkisi Bales'in Etkileşim İşlemi Analizi kullanılarak değerlendirilir. İşin katkıları, bilgi, yönlendirme ve uygun cevapları sağlayarak grubun işleri başarması anlamına gelir. Sorular işe ilişkin bilgi istemleridir. Olumlu sosyal katkılar grup içindeki kişilerin iyi ilişkileri koruyabilme ve uzlaşma gibi davranışları, olumsuz sosyal davranışlar ise düşmanlık, gerginlik, ve diğer grup üyeleriyle aynı fikirde olmama gibi davranışları kapsar.

Grup etkileşimiyle ilgili resmi çalışmalarda genellikle yetişkin örneklemeler kullanılmıştır. Halen, çocuklar üzerindeki araştırmalar Bales' in kodlama şemasını kullanmasalar da çocukların etkileşimlerindeki işe ilişkin davranış, olumlu ve olumsuz davranışları incelemiştir. Bu araştırmaya göre, erkekler daha fazla işe yönelik davranırlar, arkadaşları-

na emir verir, onları yönetir ve daha fazla olumsuz davranışlar gösterirler. Kızlar daha fazla olumlu davranış gösterir; kargaşaları yatıştırır ve iletişimlerde karşı tarafa odaklı konuşmalarda bulunur. Diğerlerine emir ve yasakları bildirirken bile daha az baskıcı bir tavır takınır, isteklerini açıkça anlatır ve karşı tarafın bakış açısına odaklanır. Okul öncesi dönemde yapılan diğer bir çalışmaya göre erkekler kızlarla etkileşime geçmek istediklerinde izin almadan oyunlarına girerler. Kızlar ise izin alarak gruplarına girerler, ya da yardım etmek için yaklaşırlar veya bilgi vermek için erkeklerle iletişime geçerler.

İş odaklı gruplardaki yetişkinlerle yapılan çalışmalarda da ya Bales' in analizi ya da bunun bir çeşidi kullanılır. Bir meta-analize göre bu çalışmalar orta seviyede cinsiyet farklılıkları bulmuştur. Erkekler iş odaklı davranışlar gösterir ve doğrudan aynı fikirde olmadıklarını söylerlerken; kadınlar daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterirler. Tabii bu kadınların işle alakalı hiçbir katkıda bulunmadığı anlamına gelmez. Ancak kadın daha çok empatik özellikleriyle tanınır.

Hem aynı cins hem de karşı cinsle etkileşimi inceleyen çalışmalarda cinsiyet farkı bulunmuşsa da bu farklılıkların aynı cinsle etkileşim sırasında daha fazla olduğu bulunmuştur. Buna göre hem erkek hem kadınlar diğer kadınlarla etkileşimleri sırasında daha sıcak ve daha diğeri-odaklı olurlar. Kadınlarla etkileşirken erkek ve kadınlar daha dayanışmacı, erkeklerle etkileşirken de daha yatıştırıcı olurlar. İcini dökme çalışmalarında ise karışık cinslerin araştırıldığı çalışmalardan edilen bulgulara göre hem kadınlar hem erkekler daha çok kadınlara içlerini dökmekteler. Bu durum kadın ve erkeğin genetik programlamalarındaki farklarla ilişkilendirilmektedir.

Gruptaki erkek ve kız sayıları da etkileşim üzerinde etkilidir. Kadınların grupta yalnız olduğu durumlarda işe en fazla katkının erkekler tarafından yapıldığı bulunmuş, kadınların çoğunlukta olduğu durumlarda ise bu fark bulunmamıştır. Görünüşte, karışık gruplarda kendi cinsinden olanla ittifak kurmanın mümkün olamadığı zaman ve yerlerde, bu durum kadın ve erkeği bu gruba katkıda bulunmaktan alıkoyar.

Kişilerin uzmanlık ve deneyimleri iletişimde olduğu gibi etkileşimde de etkilidir. Kadınlara uygun olan bir işte kadınların tersine erkekler daha az iş davranışı ve daha fazla olumlu sosyal davranış gösterirler. Benzer olarak, cinsiyet farklılıkları, bir işe ilişkin kadına üstün yeteneği hakkında daha fazla geribildirim verilir ve işle ilgili daha fazla deneyim yaşamalarına izin verildiğinde daha da azalır.

Kadın ve erkek liderlerde durum nasıldır? Kadın ve erkek liderler hemen hemen benzer davranırlar çünkü liderlik pozisyonu yüksek düzeyde iş bilgisi gibi temel özellikler gerektirir. Gerçekte kişinin görece güç ve statüsü onun grup etkileşimlerindeki katkısını belirler. Büyük sınıftan bir çocuğun lider olduğu bir grupta bu çocuğun daha fazla bilgilendirmeye yöneldiği gözlenmiştir. Kızların uzman olduğu gruplarda ise kızların bilgilendirmeye daha fazla ilgilendikleri tespit edilmiştir. Grup içi yüksek statü hem işe yönelik davranışı artırır hem de cinsiyet farkını azaltır. Ancak bazı liderlerde her şeye rağmen cinsiyet farkı varlığını devam ettirir. Örneğin Eagly ve Johnson, kadın liderlerin daha demokratik erkeklerin ise daha otokratik olduklarını bulmuştur.

Sosyal Etkideki Cinsiyet Farklılıkları

Araştırmalara göre kadınlar erkeklerden daha fazla etkilenirler. Erken çocukluk

döneminde erkeklerde kızların etkisine karşı direniş başlar. 33 aylık erkek bebekler yasaklar koyarak diğerlerinin davranışlarını etkilerler, kızlar ise diğer kızları etkilerken erkekleri etkilemezler.

Erkekler büyüdükçe kızların etkisine karşı daha dirençli hale gelir ve daha fazla etkilemeye çalışırlar. Karışık cinsiyetli etkileşimler sırasında, kızlar daha fazla uyum davranışı gösterir ve erkeklere ne düşündüklerini sorarlar.

Cinsiyetten bağımsız bağlamlarda erkekler daha fazla etkiye sahiptirler. Erkek ve kızlar aynı grupta etkileştiklerinde erkeğin verdiği bilgiler grupta kadınlardan 6 kat daha fazla etkilidir. Kızların verdiği bilgiler ise çoğunlukla göz ardı edilir.

Grup içindeki göreceli güç durumu burada da etkilidir. Karşı cinsin ilgi ve bilgilerini olumlu gören işlerde hem erkek hem de kadınlar etkilenirler. Çinli örneğinde olduğu gibi kadını ilgilendiren işlerde kadın daha etkindir.

Liderlik kazanımında erkeğin daha fazla gücü yansıtılır. Erkeğin lider olması kadından daha kolaydır. Özellikle grup içi karmaşık ilişkilerin gerekmediği ortamlarda erkeklerin lider olma olasılığı daha yüksektir. Ancak aynı derecede kadınların olumlu sosyal davranışlarından ötürü grubun sosyal liderleri olma olasılıkları yüksektir (Hutton ve Gougeon, 1993). Ancak liderlik daha çok işe ilişkin alandaki yeteneklere bağlı olduğundan yine erkeklerin bu alanda üstünlükleri vardır. İlginç bir bulgu da bir meta-analitik çalışmadan gelmektedir. Buna göre erkeklerin liderliği sadece askeri ortamlarda daha etkiliyken, işyerleri ve okullardaki kadın liderliği bazen daha iyi sonuç vermektedir. Lider olarak ortaya çıkmadaki cinsiyet farkı kadın liderlere karşı olan önyargı ve onların liderliği ve etkisine karşı olan dirençten kaynaklanır.

İletişim ve Etkileşimdeki Cinsiyet Farklılıklarının Sosyal Etkideki Cinsiyet Farklılıklarıyla İlişkisi

Kadınlar daha dayanışmacı özelliklerini kullanarak iletişime geçtikleri için daha az mı etkili hale gelirler? Erkekler daha fazla baskın oldukları, statülerini ortaya koydukları ve güçlü bir dil kullandıkları için daha mı etki hale gelirler? Bazı araştırmalar kadının güçsüz iletişiminin onları dezavantajlı duruma düşürdüklerini iddia etseler de diğerleri konuşmalarındaki cinsiyet farkının sosyal etkideki cinsiyet farklılıklarından meydana geldiklerini iddia ederler.

Kadın ve erkek üniversite öğrencileri, kendi cinsiyetine uygun iletişim yöntemi seçtikleri taktirde daha etkili olacaklarını bulmuşlardır. Özellikle, erkeksi iletişim yöntemleri kadınlar için etkisizdir. Örneğin, kadınlar kesin değil de biraz daha tereddütlü ifadeler kullandıklarında daha etkiliyken erkekler her durumda etkilidirler. Erkekler tereddütlü konuşan kadınları kesin konuşan kadınlardan daha sevilabilir görürler. Bu gibi kadınlara erkekler daha az davranışsal kısıtlama getirirler.

Sözsüz iletişim araştırmalarında, daha yüksek seviyede görsel baskınlığı olan erkeklerin düşük olanlardan daha etkili olduğu, kadınlarda ise bu durumun tam tersinin görüldüğünden bahsedilir. Yani sözsüz olarak baskın kadın sözsüz baskın erkekten daha az sevilir. Kadınlar yetenekli erkek ve kadınlardan eşit derecede etkilenirken, erkekler yetenekli kadınları sevilir bulmazlar ve onları tehdit unsuru olarak algırlar ve onların işlerini hep yokuşa sürerler.

Bir kadın ancak sözsüz sıcaklığı da aynı anda aktarabilirse erkekleri etkileyebilirler. Bu sonuçlara göre kadınlar eğer geleneksel cinsiyet rol normlarını ihlal ederlerse etkili olamazlar, diğer yandan

erkekler ise etkili olmak için daha geniş kapsamlı özgürlükler kullanabilirler.

Etkileşimdeki cinsiyet farklılıkları ve sosyal etki arasındaki ilişki nasıldır? Bir meta analitik çalışma kapsamında lise, üniversite, yüksekokul ve iş hayatındaki erkek ve kadın liderler incelenmiş, kadınların otokratik olduğu durumlarda sevilmediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca kadın için daha önemli olsa da olumlu sosyal davranışlar her iki cinsiyet için de avantaj sağlamaktadır.

İşe ilişkin katkı karışık gruplarda erkeğin diğerlerini etkilemesini belirleyici bir faktör iken bu değişken kadının grup içindeki etkisini değiştirmez hatta erkekler böyle kadınları daha az olumlu değerlendirirler. Kadınlar ise hem erkek hem kadın iş liderlerini eşit düzeyde etkili olarak algılar.

Aynı fikirde olmama davranışı kadın ve erkeklerin sosyal etkisi üzerinde etkilidir. Grupta erkekler diğerleriyle aynı fikirde olmayınca bu o kadar sorun oluşturmazken kadınların bu tutumu onların grup tarafından dışlanmasına neden olur. Ayrıca bu kadınlar aynı durumdaki erkeklerden çok düşmanca muameleyle maruz kalırlar.

Mütevazı mı yoksa kendini ön plana çıkararak tutum mu daha etkilidir sorusunun yanıtı 'Kadınlar kendilerini ön plana çıkarırken mütevazı olmalı' şeklindedir. Kendini ön plana çıkararak kadın yetenekli ve kendine güveni yüksek olarak algılsa da, kadınlardaki yetenek ve güven tehdit olabilir.

Ne yazık ki bu kadınlar için iki tip engel oluşturur. Genel olarak yetenekli ve uzman kişiler daha etkilidir ve bu yeteneğin aktarıldığı iletişim kadının etkisini artırır. Ancak bazı kadınlar etkili olmak için aşırı yetenekli olabilirler (over-qualified). Üniversite öğrencilerinin kendi

hayali işyerlerine işçi seçmeleriyle ilgili bir çalışmada, kızlar cinsiyetine bakmaksızın akademik durumu en iyi olanı işe almışlar, erkeklerse en iyi durumdaki erkeği işe almışlardır.

Hangi durumlarda erkekler yetenekli kadınlardan etkilenirler? Erkekler eğer o kadınların yardımıyla bir amaca ulaşacaklarsa veya bir işteki performansları onların yardımıyla artacaksa, yetenekli kadınların etkisi altına girerler.

İletişim ve Sosyal Etkideki Cinsiyet Farklılıkları İçin Kuramsal Açıklamalar

Statüsel Özellikler Kuramı

Batı kültüründe kadınlar statü olarak erkeklerden daha alt seviyededir. Statüsel özellikler kuramına göre cinsiyet, bireyin toplumdaki yaygın statü özellikleriyle ilişkilidir. Irk, yaş, cinsiyet, eğitim ve fiziksel çekicilik yaygın statü özellikleri olarak kabul edilir. Fiziksel çekicilik bir statüdür, çünkü insanlar fiziksel olarak çekici olmayı tercih ederler. Ancak cinsiyet gibi yaygın statü özellikleri gruplar içinde aktifleşir. Yüksek yaygın statüdekiler alçaktakilere göre daha yeteneklidir. Sonuç olarak da yüksek statüdekiler işe daha fazla katkıda bulunur, daha olumlu tepkiler alır ve alttakilere göre daha etkili olurlar.

Statü teorisine göre erkekler grubun işlerinde daha fazla katkı fırsatı elde eder ve kadınlardan daha büyük etki sahibi olurlar. Genel olarak bakıldığında erkeklerin işe daha büyük katkı sağlamalarının grup içindeki statüsünü güçlendirmesi ve lider olma şanslarını artırması ve sonrasında da erkeklerden daha başarılı ve etkili olmalarının beklenmesi kendini doğrulama (self-fulfilling) gibi anlaşılabilir. Kadın her durumda ikincil olarak algılanır. Erkekler genel olarak daha yetenekli olarak algılanır ve kadınlar da aynı derecede yetenekli

olarak algılanmak için daha fazla emek sarf etmek durumundadırlar.

Bu kurama göre kişinin yaygın statüsü sadece geleceğiyle ilgili yetenek ve umutlarını algılayışını etkilemez, gruptaki uygun davranışla ilgili beklentilerini de etkiler. Alt tabakadakilerin üsttekiler gibi davranmaları ve gruptakileri etkilemeleri meşru değildir ve bu davranışları da zaten cezalandırılır.

Sonuç olarak üst tabakadakilerin katkıları kabul edilir ve cesaretlendirilir, alttakilerin katkıları fark edilmez veya reddedilir, sonuç olarak statüleri daha da aşağıya düşer. Bu anlamda kadınların etkilerini insanlar daha fazla reddederler. Bu durumda kadınlar, kendilerinin diğerlerini kontrol etmek istemedikleri sadece yardım etmek istedikleri konusunda diğerlerini ikna etmek zorundadırlar. Bunun bir yolu dolaylı etki yöntemleri kullanma ve daha fazla sıcaklık ve olumlu sosyal davranış gösterme olabilir.

Sosyal Rol Kuramı

Eagly' nin sosyal rol teorisine göre kadın ve erkek farklı rollere sahip olduğundan ve bu roller farklı davranışlar gerektirdiğinden sosyal etki ve iletişimlerinde farklılıkların oluşmasına neden olur. Dahası, kadın ve erkekler bu rollere adapte olmak için değişik tarzlar geliştirir ve davranışlarını rollerin gerektirdiği davranışlara uydurmak için değişiklikler yaparlar.

Genel olarak erkeğin işle kadının ise evle alakalı daha çok rolü vardır. Kadınlar çalışıyorsa da daha fazla yarı zamanlı işlerde çalışır yada düşük statüdeki işlerde çalışırlar. Kadın ve erkekler tarafından gösterilen cinsiyet kalıp yargısal davranışlar, onların değişik sosyal rollere adaptasyonlarının bir yansımasıdır. Genele bakılırsa erkeklerin rolleri amil (agentic), kadınlarınki ise komünsel

(communal) ve diğerine-yönelik (other-directed) olarak adlandırılır.

Sosyal rol teorisine göre kadın ve erkeklerden beklenen bazı kalıp yargısal özellikler vardır çünkü cinsiyet kalıp yargıları insanların kendilerini doğrulama davranışı içerisinde girmelerine neden olur ve bu beklentiler davranışsal farklılıklara dönüşür. Buradan, sosyal rol kuramı ve statü özellikleri kuramı kadınların daha az etkili olmalarının gerektiğini, erkeklerinse daha geleneksel bir erkeksi iletişim tarzı kullanmalarının gerektiğini söyler. Etki ve liderliğin daha fazla erkeğe uygun olduğu düşünülürse, bunları gerektiren durumlarda cinsiyet rolüne uygun beklentileri ihlal ettiklerinden, kadınlar daha fazla dezavantajlı duruma düşerler.

Statüsel Özellikler Kuramı ve Sosyal Rol Kuramına İlişkin Deliller

Statü özellikleri kuramına göre cinsiyet sadece bir statü özelliğidir. Bir kişi hakkında genel bir değerlendirme yapmak için kişinin liderlik pozisyonuna sahip olup olmadığı, işe ilişkin herhangi bir bilgisinin olup olmadığı gibi başka bilgilere de ihtiyacımız vardır. Sosyal rol teorisine göre kişilerin sahip oldukları rollere göre onlardan belli şekilde davranmalarını bekleriz. Bu nedenle lider pozisyonunda olanlardan role ilişkin deneyimleri olduğu için diğerlerinden daha amil davranmalarını bekleriz.

Genele bakıldığında liderler arasında normalde olduğundan daha az cinsiyet farkı vardır. Yatıştırıcı konuşma, görsel baskınlık ve grup etkileşimi konularında kadınların erkeklerden daha güçlü oldukları durumda cinsiyet farkı daha da azalır.

Cinsiyetin yaygın bir statü özelliği olduğu yerler yani her iki cinsiyetin de bulunduğu ortamlarda statü kuramına göre davranışlardaki cinsiyet farkı

daha iyi tahmin edilebilir. Ancak statü kuramının söylediğinin tersine sözel pekiştirici ve sözel olmayan sıcaklık ve karşıt cinsiyetten de bireylerin bulunduğu grup etkileşiminden daha çok aynı cinsiyetten oluşan gruplarda kullanılır. Örneğin, sözlü ve sözsüz sıcaklık kadının etkisine karşı geliştirilecek olan etkileri kısra da aynı zamanda sadece kadınların kendi aralarındaki ilişkisellik ile ilgili bir anlam içerebilir. Genel olarak hem erkek hem de kadınlar, kadınlardan daha hoş ve sıcak olmalarını beklerler. İlk durumda sıcak davranıldığı takdirde, her iki taraf da bundan sonra birbirlerinden sıcak olmalarını bekler (kartopu etkisi). Özet olarak söylemek gerekirse insanlar üç amaç için sıcak davranırlar: (1) Kadınlar erkeklerin direnişini kırmak için, (2) kadın ve erkekler arkadaşça ve dayanışmacı görünmek için ve (3) erkekler kadınlardan olumlu tepkiler alabilmek için (kadın üzerindeki etkisini arttırmak için).

Kız ve erkeklerin kendi performanslarını nasıl değerlendirdiklerini araştıran bir çalışmada aslında kızların performansı daha yüksekken performanslarını erkeklerle eşit değerlendirmektedirler. Karışık gruplarda erkekler kendilerini daha olumlu değerlendirirler.

Yetişkinlerde de aynı sonuç bulunmuştur. Karşı cinsle birlikte buldukları durumlarda daha fazla kalıp yargısal benlik değerlendirmelerinde bulunurlar.

Çocukların, henüz 2-3 yaşlarındaiken, yaş ve fiziksel çekiçilik gibi yaygın statü özelliklerine göre davrandıkları tespit edilmiştir. Örneğin okul öncesi çocuklar diğer çocuklara ve yetişkinlere karşı aynı şekilde konuşulmayacağını bilirler. Ayrıca çekici çocukların daha arkadaşça ve zeki olduklarını düşünürler. Kadınların kişilik özelliklerini erkeklerden daha olumlu değerlendirirken kalıp yargısal erkek mesleklerini daha değerli görürler.

Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Bu kurama göre bireyler gelecekteki düşünce ve davranışlarına rehberlik edecek olan sosyal çevreleriyle alakalı bilgiyi bilişsel sistemler içinde organize ederler. Bu, bilgiyi daha etkin kullanmak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Çocuklar önce aynı cins-karşı cins genel şemasını oluşturur sonra da kendi cinsiyetinin şemasını oluştururlar.

Cinsiyet şemaları hangi bilgiye ilk önce dikkat edileceğini belirler. İnsanlar genelde kendi cinsiyetlerine uygun bilgilere ilk olarak dikkat eder. Hatta bu cinsiyet şemaları öyle güçlüdür ki, kişiler bilgileri kendi cinsiyet şemasına uydurmak için bu bilgilerde bozulmalar bile yapabilirler. 2 ve 4 yaşlarında cinsiyet şeması hem soyut hem somut yönleriyle hızlı bir şekilde kazanılır.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Bu kuramın açıklamalarına göre, model alma ve pekiştireç kullanımı cinsiyete ilişkin bilgilerin öğrenilmesini sağlar. Çocuklar, ilk olarak, model aldıkları kişiler kendi cinsiyetine uygun davranışlar gösterdikçe onlara dikkatlerini yoğunlaştırırlar. İkinci olarak, erkek ve kadınların hangi sıklıkla cinsiyetlerine uygun davrandıklarına bakarlar. Üçüncü olarak cinsiyetine uygun davrandıklarında ödül beklerler ve son olarak cinsiyetine uygun bilgilere göre benlik düzenlemesi yapılır. Bütün bu süreçler iletişim, etkileşim ve sosyal etkideki farklılıkları açıklar.

Ailelerin cinsiyete uygun iletişim ve etkileşim tarzları oluşturulmasında etkili oldukları bulunmuştur (Gallas ve Lewis, 1977). Okul öncesi erkeklerle babalar iki kat daha fazla emir kipini kullanarak konuşurlar ve daha fazla söz keserler. Anneler daha fazla destekleme dili kullanırlar. Kızların sözü daha çok kesilir. Anneler oğullarından 2 kat daha

fazla kızlarıyla duygusal konuşmalara girerler. Etki miktarı eğer ortada davranışsal bir seçim şansı varsa artar. Eğer anne 2 yaşındaki oğluna zorlayıcı davranıyorsa bu bilgi onun 6 yaşındayken arkadaşlarına karşı sosyal etki yaratabilmek için zorlayıcı davranıp davranmayacağını tahmin etmekte kullanılabilir. Farklı pekiştirilme, cinsiyet tip davranışların gelişiminde tek etmen değildir fakat ortaya çıkışında çok etkili bir faktördür.

Aile içi ilişkiler konusunda daha ayrıntılı çalışmalar yapılabilseydi bu etki daha net açıklanabilirdi fakat bu anlamda çok az boylamsal çalışma yapılmıştır.

Genel Faaliyet Düzeyi ve Ortaya Çıkan Güçlüklerdeki Cinsiyet Farklılıkları

Erkekler kızlara göre daha aktif, sinirli ve uyarıma açıktırlar. Aktif çocuklar ise daha fazla girişken etkileşim tarzına sahiptir ve bu gibi çocuklar ailelerinden daha fazla olumsuz geribildirim alırlar. Fiziksel ve sözel güç kavgaları bu çocuklarda daha sık rastlanır. Bu davranışsal farklılıklar aynı zamanda bu dönemdeki hızlı dil gelişimine de bağlanabilir. Bu iddiaların doğrulanabilmesi ancak boylamsal çalışmaların gerçekleştirilmesi sayesinde mümkün olacaktır.

Sonuç

İletişim, etkileşim ve sosyal etkinin gerçekte nasıl etkilerinin olduğu daha titiz bir çalışmayı gerektirir. Yetişkinlerde olduğu gibi çocukların da sosyal durumlara göre sürekli değişen, kompleks ve ayrıntılı davranışları ayırt edilmezse temelde bir takım sorunlar oluşabilir. Gittikçe cinsiyet bilgisinin daha az çarpıcı olduğu bölgeler için bu iddialara net bir cevabın verilmesi bu alandaki bilgi birikimine yeni bir form kazandıracaktır.

Kadın erkek farklarının hatta eşitsizliklerinin çokça vurgulandığı bu çalış-

manın ardından yine de bu durumun karikatürize edilip yüzleri güldürmesi mümkün olabilmektedir.

Yardımcı Kaynaklar

Gallas, H. B. ve Lewis, M. (1977). Gender differences in the relationship between mother-infant interaction and the infant's cognitive development. *Journal of Social Issues*, 57 (4), 725-742.

Gorter, R. C. ve Freeman, R. (2005). Dentist-assistant communication style: Perceived gender differences in The Netherlands and Northern Ireland. *Community Dentistry & Oral Epidemiology*, 33 (2), 131-140.

Hutton, S. I., Gougeon, T. D., (1993). Gender differences in leadership communications. *Journal of Psychology*, 139, 331-347.

Thompson, R. B. (1999). Gender differences in preschoolers' help-eliciting communication. *Journal of Genetic Psychology*, 160, 357-369.

* Carli, L., L. ve Bukatko, D. (2000). Gender, communication, and social influence: A developmental perspective. T. Eckes ve H. M. Trautner, (Ed.), *The developmental social psychology of gender* içinde (295-332). Londra: Lawrence Erlbaum.